Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2003 m. liepos 19 d. Nr. 139 (29)

Saturday supplement July 19, 2003 No. 139 (29)

Pakalbėkim apie gyvenimą

Rašytojų Vytauto Čepliausko ir Roberto Keturakio pokalbis

Robertas Keturakis. Pakalbėkim apie gyvenimą.

Vytautas Čepliauskas. Apie savo gyvenimą?

R. K. Ne tik. Be to, rašytojas nesugeba pasakoti apie savo gyvenimą, nes nepastebi kaip eina perpildyti realybę viskuo, kas po ranka — pastebėjimais, būsenom, sapnais, vienu žodžiu — fikcijom.

V. Č. Taip įdomiau...

R. K. Kam įdomiau — skaitytojui ar kruopščiam faktų kūrėjui? Štai atsiverčiau *Kauno vainikus,* kurių 48–49 puslapiuose slūgso Vytauto Čepliausko autobiografija — ir ką? Ar sužinojau Tavo tėvų vardus, ar supratau, kiek turėjai seserų ar brolių, ar įžvelgiau Tavo paminėtos (tačiau bevardės) lietuvių kalbos mokytojos veidą, ar atsekiau, iš kur gaudavai Tave dominančias knygas... Todėl ir sakau: pasikalbėkim apie gyvenimą.

V. Č. Kodėl sakai slūgso? Ar ji taip išsiskiria iš kitų? Ar kiti atviriau kalba apie savo gyvenimą? Na, bet tiek to. Tai ką norėtum išgirsti?

R. K. Daug ką. Toje pačioje autobiografijoje užsimeni, kad, dienoms vis greičiau rikiuojantis į metus, apima nerimas ir baimė: ar suspėsiu? Ką tau būtina suspėti?

V. Č. Matai, aš vėlai atėjau į literatūrą. Visą gyvenimą ja domėjausi, rinkau man patinkančius eilėraščius, prozos fragmentus. Būdamas penkiolikos ėmiau rašyti eilėraščius. Juos skaitė gimnazijos sienlaikraščiuose, vieną kitą išspausdino *Lietuvos pionierius,* tačiau skaudžiai gavęs per nagus, buvau priverstas visą savo kūrybą išmainyti į gyvenimą. Baimės pojūtis buvo stipresnis už norą kurti. Eilėraščius rašydavau slapčia ir tuojau pat sunaikindavau. Na, o paskiau mokslai, šeima... Baimė, kaip varganas šunytis, nuo manęs neatstojo, ir, tik prasidėjus Sąjūdžiui, galėjau laisviau atsikvėpti, per dvejus metus apsigyniau disertaciją ir su didžiausiu nekantrumu bei užsidegimu ėmiau rašyti. Per maždaug metus paruošiau poezijos knygą ir, Tau padedant bei prof. V. Daujotytės paskatintas, ją išleidau. Paklausęs Tavo patarimo, ėmiau rašyti romaną *Ražienos,* tačiau gavęs skaudų sprigtą nuo J. Apučio ir tik po to, kai tas pats romanas buvo premijuotas Dr. K. Griniaus fondo (Montgomery, JAV) literatūros kūrinių konkurse, atgavau pasitikėjimą, per gana trumpą laiką parašiau ir išleidau (Kauno Rašytojų sąjungai padedant) visą trilogiją. Atsidėjau kūrybai ir... išsigandau. Gyvenimas pragyventas, o aš vaikštau, sprogdinamas minčių ir užmanymų, nelyginant nėščia moteris. Štai tada ir suabejojau: ar spėsiu išauginti krūtinėje likimo pasėtus daigus, kurie šaukte šaukiasi dienos šviesos, gyvenimo? Ta mintis neapleidžia manęs ir dabar.

R. K. Iš to, ką išgirdau, susidaro įspūdis, kad Tau neteko būti jaunuoju rašytoju. Pamėni, buvo toks literatūros statusas, tokia stovykla su vedliais, konsultantais, savo spauda, savais apžvalgininkais, kritikais, premijomis ir privilegijom.

V. Č. Palauk — kaip čia susieti Tavo klausimą apie subjektyviai suvokiamą laiką ir tą statusą?

R. K. Reikalas paprastas — jaunasis rašytojas išmokomas ar pats išmoksta turėti savąjį laiką — tokią darnią amžinybę.

V. Č. Kuri labai greitai sutraiško...

R. K. Ne visados. Bet žvilgtelėkime į tą pusę, kur Tavo kūrybinio kelio pradžia. Ar tada, ar šiandien, kada, regis, esi savo užmojų vidukelyje ir jau turi svarią ne tik gyvenimo, bet ir kūrybinę patirtį. Tu gali pasakyti: gyvenimas yra svarbesnis už literatūrą? Arba atvirkščiai.

V. Č. Man regis, aš jau atsakiau į šį klausimą.

R. K. Puikiai žinau nerašytą nuostatą: rašytojui užginta daug kalbėti. Tai man pabrėždavo Juozas Grušas, nors pats atidžių kiausytojų būrelyje, dėkui Dievui, atsiverdavo ir noriai balsu mąstydavo (tarp kitko: juo gilesnė būdavo mintis, tuo ilgiau jis kalbėdavo užsimerkęs). Kur suku? Ogi noriu pasidomėti: ar Tau užtenka laiko kūrybai, skaitymui, paprasčiausiam žvelgimui į debesis, pro kuriuos retsykiais praneria ugniniai įkvėpimo aitvarai?

V. Č. Pats gerai žinai, kad, juo toliau, tuo trumpesnės darosi dienos. Greta tiesioginio darbo, koncertų, išvykų, esu susietas su Enciklopedijos leidiniais, kurioje bendradarbiauju nuo 1978 m. Tai užima daug laiko, nes kartais prie mažo straipsnelio tenka prasėdėti kelias dienas ar savaitę, kol randi atitinkamus duomenis apie tą ar kitą asmenį. Rašau straipsnius, galų gale reikia bendrauti ir su žmonėmis, negali užsidaryti tarp keturių sienų. Žinoma, stengiuosi neatsilikti nuo gyvenimo, daug skaitau, seku naujienas... Esu vyturys, todėl nuo šeštos ryto iki dvyliktos valandos stengiuosi atsidėti kūrybai. Jeigu mintys būna nesudrumstos, tai per tą laiką nemažai padarau. Na, o į debesis... kaip Tu taip gražiai išsireiškei: ugniniai aitvarai... Nebent prieš eidamas gult žvaigždes paskaičiuoju...

R. K. Apskritai mudviem kuo mažiau reikėtų rūpintis darbui, gyvenimui, dykinėjimui skiriamu ar nugvelbiamu iš kitų laikų. Dėl sėkmės ir pripažinimo taip pat nederėtų plūktis. Tai ne nuo mūsų priklausantys pernelyg įtaringi ir trukdantys rimtam darbui dalykai. Ar galėtum nuoširdžiai atsakyti į tokį klausimėlį: ar literatūros kritika įžvelgė, ką Tu atskleidei savo trilogija, o gal jauties paliktas pilkame literatūros kritikų užnugaryje?

V. Č. Nesu dėmesio centre, bet negaliu sakyti, kad eilėraščių *Įklimpęs laikas* ir trilogija *Ražienos* liko nepastebėtos. Recenzijos buvo spausdinamos *Kauno dienoje, Literatūroje ir mene, Caritas, XXI amžiuje,* jas rašė prof. E. Bukelienė, rašytojai J. Mikelinskas, R. Marčėnas, gražiu žodžiu prisilietė prie romano J. Sprindytė, Lietuvos aklųjų sąjunga įrašė ir išleido trilogijos *Ražienos* CD (skaitovas J. Šalkauskas), knygos buvo pristatomos įvairiuose Lietuvos bibliotekose...

R. K. Iš Tavo atsakymo susidaro toks prieštaravimiukais apniktas įspūdis. Vienaip žvelgiant ir suvokiant, atrodo, kad puikiai supranti savo kūrybinių galių papėdes ir viršūnes, todėl žinai, kas iš Tavo kūrinių dar yra papėdėje, o kas jau siekia viršūnę. Bet tuo pačiu galima jausti, kad kitų nuomonė Tau taip pat svarbi. Jei taip, tai kuo svarbi — žvilgsniu iš pašalio?

V. Č. Svarbiausia žinoti, kad mano kūryba randa kelią į skaitytojų širdis. Mano knygos bibliotekose jau gerokai nuskaitytos, gal net vertėtų pagalvoti apie papildomą leidimą. O dėl vertintojų, kurie nesistengia ar nenori įsigilinti į kūrinio esmę, į psichologinius momentus, o ieško klaidelių ar sentimentalių nukrypimų, tai jų pastabos gilesnio įspūdžio man nepalieka. Prisimenu kompozitorių G. Rossini, kuris kūrė muziką labai greitai ir per skubėjimą nespėdavo ištaisyti klaidų, tai paraštėse parašydavo: „Pedantų malonumui".

R. K. Žinai, ką dabar nuo manęs nuslėpei? Tu, kaip ir kiekvienas, likimiškai pasinėręs kūrybon, esi apsėstasis. Ir ne tik apsėstasis, bet ir vienišumui iki gyvos galvos atiduotas individas. Tavo pasaulį giedrinantys artimieji, Tavo muzika, Tavo pastangos siekti tobulumo, nors žinai, kad jis nepasiekiamas, Tavo blaškymasis ir skausmingas atodūsis: ir vėl nesuprato, ir vėl nepastebėjo, iš kur tas aklumas ir kurtumas, Tavo šventės ir Tavo kasdienybės yra tik Tavo vienišumo fonas...

V. Č. Tokių minčių, manau, būna kiekvienam, tačiau iš esmės, taip nėra. Sutinku, kad rašytojai esti daugiausia vienišiai, arba kaip Tu sakai, apsėstieji, bet, kad nesuprato, nepastebėjo... Galų gale nepastebėjimas yra taip pat įvertinimas, ar Tu kitaip manai?

R. K. Vadinasi, galima manyti, kad svarbiausia Tavo veikalų tema — tikėjimas žmogumi, tikėjimas jo galia, įveikiančia pagundas ir pražūtingas aplinkybes, net savo žiaurėjantį likimą.

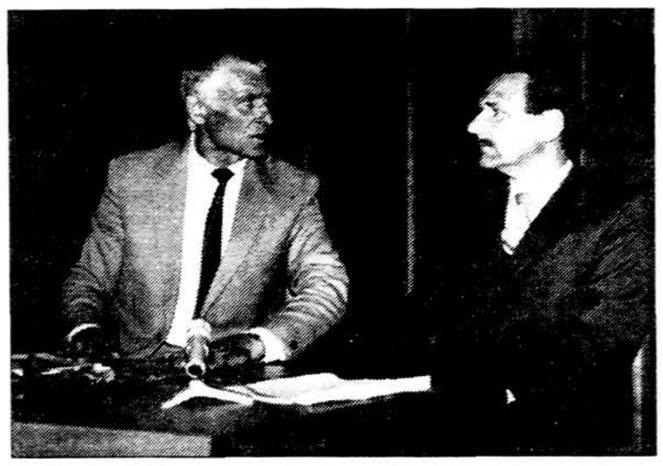

Robertas Keturakis ir Vytautas Čepliauskas: „Čia vien tas žodis 'esi' jau reiškia daug..."

V.Č. Ne visai taip... Man regis, prieš likimą, kaip prieš vėją, nepapūsi. Gali būti labai valingas, ryžtingas ir drąsus, bet likimas tave pasiglemžia tarsi srauni upė šapelį ir tu esi bejėgis ką nors pakeisti.

R. K. Šitą atsakymą galima sieti ir su Tavo naujuoju romanu *Lūžis,* kurio ištrauką neseniai spausdino *Literatūra ir menas?*

V. Č. Taip.

R. K. Matai, paprasčiausiai norėjau patikrinti, kiek autorius atsakomybės sukrauna ant vieno ar kito personažo pečių. Skaitydamas Tavo trilogiją ir romaną *Lūžis* pastebėjau, kad kiekviename Tavo kūrinyje yra bent vienas personažas, kuris niekada netampa šilta vilna likimo rankose. Be to, net tie, kurie pralaimi, vis dėlto stengiasi padaryti daugiau negu gali, iš paskutiniųjų mesdami iššūkį pralaimėjimui. Tai filosofinė Tavo nuostata?

V. Č. Taip, iš dalies taip. Bet tik iš dalies, nes kartais specialiai to nesieki, tačiau vidinis balsas nuveda mintį ten, kur ji ir turi būti. Na o tai, kad jie kovoja, bet vis tiek juos likimas pasiglemžia ar bent suluošina, galbūt siejasi su mano paties likimu.

R. K. O tie personažai, kurie, regis, neturi teisės gyventi per savo negailestingumą kitiems, egoizmą ir nužmogėjimą? Iš kur jie? Ar yra galimybė išpirkti jiems savo kaltes ir patekti skaistyklon?

V. Č. Manau, kad taip, jeigu jie laiku praregės, nes Šventame Rašte pasakyta: „Kiekvienas, kuris prašo, gauna, kas ieško randa, ir beldžiančiam atidaroma".

R. K. Lauksiu Tavo eseistikos ir publicistikos rinkinio, nes esu iš tų, kurie visados stengiasi papildyti esmių žinojimą kelio prie tų esmių suvokimus. Be to, publicistika yra betarpiškiausias gyvenimo atskleidimas ir apmąstymas.

R. K. Skaitydamas Tavo studijas *Muzikos baruose,* pagalvojau, jog Tau rūpėjo ne tik konkreti asmenybė ir jos veikla, bet ir tos asmenybės pastangos sukurti tai, ko nebuvo ir daugiau niekada nebus. Tau įdomūs einantys į tuščias vietas ir viską pradedantys iš tikėjimo savo visagalybe. Ar teisingai supratau Tavo eseistikos rinkinio *Kitu kampu* pagrindinį tikslą?

V. Č. Sutinku, kad tos asmenybės siekia naujumo, stengiasi sukurti iki tol niekieno nenaudotas, savitas kūrybos priemones (tai galbūt daugiau tinka dramaturgijai ir muzikai), tačiau nenorėčiau pritarti Tavo minčiai daugiau niekada nebus. Jie yra naujovės pradininkai, vedliai arba, kaip taikliai yra išsireiškęs Napoleonas: „Didieji žmonės, tai meteorai, kurie patys susidegina, norėdami apšviesti pasaulį". Taigi jų darbas nenueina veltui. Juos, nori ar nenori, seka kiti. Ar jie pasieks tas aukštumas, ar įkops dar aukščiau, ar nusiridens nuo pusiaukelės — parodys laikas. Be abejo, įdomu stebėti, kai bjaurusis ančiukas tampa puikia gulbe. Per kančias ir sukrėtimus, per prieštaravimus, smerkimą ir pažeminimą jie eina tvirtai tikėdami savo visagalybe, kaip Tu teisingai išsireiškei, ten, kur juos šaukia protas, jausmai ar dar bala žino kas. Bet jie tvirtai tiki ir eina nesidairydami, neklausinėdami, neieškodami atsvaros kitų nuomonėms ar pageidavimams, nes jie, be jokios abejonės, turi tą vidinį užtaisą, kurio neturi eilinis mirtingasis.

R. K. Norėčiau dar kartą sustabdyti prie šito klausimo, atkreipdamas dėmesį į mįslingą reiškinį, įprastai vadinamą provincija. Pamenu, kartą Viktorija Daujotytė pasakė, jog provincija yra nelaiminga vieta, nes ją apleido kurianti dvasia. Kad ir kaip Tau būtų keista, per visą gyvenimą nesu užtikęs tokios nelaimingos vietos. Kartą lyg ir užčiuopiau tokios dvasios apleistuosius (tai buvo Vologdos miškuose, prikimštuose gulago lagerių griaučių, viskas buvo užnuodyta kančia ir beprasmybe, galima buvo girdėti kaip inkščia nukankintas pasaulis), bet mane tuojau sustabdė apskuręs žmogus, ašarotom akim žvelgiantis į Šiaurės pašvaistės žėrėjimą ir be perstojo kartojantis: Dieve, Dieve, Dieve.

Atsimenu Tavo publicistiką ir klausiu: ar tiki, kad yra dvasios apleistųjų vietų ir žmonių? O gal yra tik savo valandos, savo pašaukimo lūkuriuojanti, likiminei būtinybei budinti dvasia?

V. Č. Manyčiau, kad į dvasinį pasaulį kiekvienas žiūri iš savo aukštumų, be to, priklauso nuo išsilavinimo, nuo gyvenimo patirties. Manau, kad eilinis žmogelis, kuris per savo gyvenimą perskaitė vieną, o gal ir nė vienos knygos, nieko nenutuokia apie dvasinį pasaulį, net jam mintis tokia neiškyla, tačiau nereiškia, kad jo dvasinis pasaulis yra miręs. Kaip nekeista, Robertai, bet aš buvau sutikęs besielių žmonių. Man teko daug patirti gyvenime, pačiam pajusti ant savo kūno šiurpinantį mirties šešėlį, todėl drįsčiau sakyti, kad kalėjimuose, lageriuose tremtyje, žodžiu, tose vietose, kurias supa ne tik spygliuotos vielos, bet ir keiksmažodžių, neapykantos ir kraujo ištroškusių siena, sušiurpintų žmonių, kurie pasmerkti mirčiai ar šiurpiai nežinomybei, jų dvasinis pasaulis yra labai turtingas. Esu įsitikinęs, kad dvasingumas, tikėjimas gerumo pradais ir Viešpaties palaima, buvo stipresni už tamsiąsias jėgas.

R. K. Tačiau man rūpi dar viena smulkmena — nesmulkmena. Pastebėjau, kad ėmiau nejausti, negirdėti, nežinoti, kad yra skaitytojas — mano, Tavo, kitų. Kurį laiką tokį pojūtį tapatinau su savo bejėgiškumu ką nors iš esmės keisti, provokuoti kokį nors psichologinį, buitinį, transcendentinį lūžį. Dabar matau, kad skaitytojo nejaučiu todėl, kad nieko dar nebaigiau. Juk nėra pradėtų darbų vertinimo, juolab literatūroje. Ar Tau ką nors sako tas prisipažinimas?

V. Č. Tu teisus, juk niekas nemėto akmenų į bevaisę obelį.

R. K. Gal Tavo žingsnis į vaikų literatūrą ir yra pačios rimčiausios pastangos, ne tik siekti naują skaitytoją (savo!), bet ir jį užsiauginti?

V. Č. Gal tokio tikslo ir neturėjau, tiesiog knietėjo pabandyti. Pasirodo, vaikams rašyti įdomu ir sunku.

R. K. Norėjau sužinoti, ar Tau sunku pasiekti save tokį, kokį įsivaizdavai jaunystėje — savojo AŠ idealą?

V. Č. Jaunystės aš neturėjau, ji liko užspeista Sibiro taigose, tačiau tuo metu buvo didžiausias troškimas, idealas ir siekis — sugrįžti į tėvynę. Būna dienų, kada aš nuskęstu eilėraščiuose, o po kiek laiko vėl užvaldo proza, rašau apsakymą ar tęsiu pradėtą romaną.

R. K. Taigi tu jau esi: Tavo gyvenimas, Tavo knygos, Tavo paslaptingumas, niekam nežinomas, tačiau visados daug ką gyvenime įtakojantis pasaulis. Daug to ar per mažai?

Fragmentas iš romano Lūžis

Vytautas Čepliauskas

Iš ežero užtvankos plieskė keturios elektros lempos, kurių atšvaitas driekėsi vandens paviršium lyg varinis takas ir, praslydęs pro nuogas, styrančias, kaip giltinės griaučiai, rudens vėjo nučaižytas, vaismedžių ir alyvų šakas, skverbėsi pro nukryžiuotą langą, bet jau nusilpęs, nublankęs, o atsitrenkęs į stiklą, gniužo, taip ir nepajėgęs pro užuolaidą pažvelgti, kas vyksta miegamajame. Pūstelėjus agnesniam vėjui, takas skyla į tūkstančius žvaigždelių, žvakutėmis sumirguliuoja vandenyje, po to vėl lydosi į metalo juostą, lyg kokį diržą, permestą per ežerą.

Augustinas Labutis budo ilgai, nelyg kildamas iš baseino gilumos į paviršių. Dar nepramerkęs akių, stengėsi susikaupti, tačiau galvoje ūžė ir niekaip negalėjo suvokti, kur esąs. Jis baimingai atsimerkė, bet nieko neišvydo — buvo tamsu, ir ta tamsuma, geidžiai besiskverbianti į kūną, kaustė ji, o padrikos mintys spiečiais apniko sąmonę, keldamos įtarumą ir baimę.

Jis kilstelėjo galvą ir pasirėmė alkūne, kad geriau girdėtų: tvyrojo ramybė, tik sieninis laikrodis tiksėjo aiškiai, neskubėdamas, tarsi kas kraupiai vienodais ir grasiais žingsniais artintųsi... Augustinas atsargiai ištraukė kojas iš po antklodės, atsistojo ir sustingo... Vincenta miegojo ir tyliai alsuodama kartkartėmis murkteldavo, sakytum glostoma katė.

Baimė, įsisėtrijusi širdyje iš anų tolimų vaikystės laikų, sujudo, sukruto lyg devyngalvis slibinas, sudraskė ramybę, nubloškė miegą, o prisiminimai, glūdėję atminties gelmėse, kurių šiaip neprisišauksi, dabar užplūdo lyg tvanas, ir jis nepajėgė jų suvaldyti.

Augustinas pamažu slimpino prie lango, o, atsidūręs vidury kambario, suglumo ir ėmė dairytis. Pro visus langus grūmojo naktis, nelyginant veidmainė pamotė, galinti užmigdyti, užliūliuoti it mažą vaiką ar nusviesti į prarają, į nežinią, anapus gyvenimo. Jos šalčiu alsuojantį dvelksmą jis ne kartą yra jautęs, ir dabar, stovėdamas vidury kambario basas, prilaikydamas smunkančias pižamos kelnes, tarytum vėl įklimpo į jos lipnią tamsą, nors žinojo (bet jau nieko nesuprato, aptemusi proto šviesa, lyg tolumoje spingsinti lempelė, nepajėgė nušviesti dabarties, viskas susipynė baimės ir nepasitikėjimo sūkuryje), kad juodoji pabaisa juokų nemėgsta. Augustinas tikėjosi, jog jam pavyks apgauti, nukreipti mirtimi dvelkiantį nakties vyzdį kita linkme, o jis tą akimirką žvilgtelės pro užuolaidos kraštą...

Nukelta į 2 psl.

...Vadinasi, galima manyti, kad svarbiausioji Tavo veikalų tema — tikėjimas žmogumi, jo galia, įveikiančia pagundas ir pražūtingas apinkybes, net savo žiaurėjantį likimą...

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Rašytojas kalbina rašytoją. — 1 psl.

Dailininkas atrado savąjį uostą. — 2 psl.

Zanavykų krašto šviesuoliai; nauja galerija. — 3 psl.

H. A. Čigriejus — novelės meistras; molio ir siūlų mozaika. — 4 psl.

Savojo uosto beieškant

Goda Giedraitytė

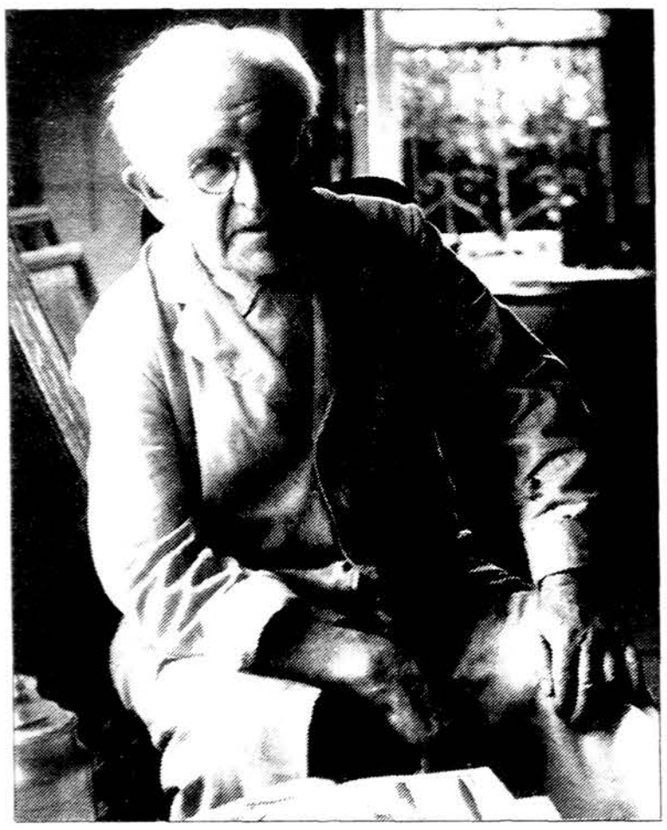

Dail. Pranas Domšaitis. Apie 1960 m.

Vėlų rugpjūčio 1–osios vakarą jaukiame Klaipėdos paveikslų galerijos kiemelyje nuslopsta miesto jubiliejaus gaudesys. Po žvaigždėtu dangumi, tylai šnabždant apie ramybės prasmę, paslaptingas šviesos akivaras nenumaldomai kviečia, vilioja, gundo sielą atsiverti ir atverti duris į pažinimą ir kelionę.

Meno korifėjai išaukštinami ir pamirštami, pulsuojantys jų gyvenimai tai atrandami, tai vėl nugramzdinami į užmarštį, tačiau yra tokių menininkų, kurių vardai visada tariami su nuoširdžiu pasigėrėjimu. Pasaulinio garso lietuvių kilmės tapytojo Prano Domšaičio galerija tik neseniai atvėrė duris Klaipėdoje. Lig tol ilgus metus jo vardas nebuvo plačiai žinomas Lietuvos meno padangėje. Šio menininko sudėtingas ir vingiuotas, visuomet nerimastingas, bet niekada nepalūžtantis, gyvenimas bei kūryba tapo magiško šviesos, muzikos ir poezijos renginio „Savojo uosto beieškant" organizatorių įkvėpimu ir šaukliu.

Dviejų dalių vakarą pradėjo ekskursija po naktinę P. Domšaičio tapybos ekspoziciją. Apgaubti nakties kerų ir lydimi P. Domšaičio kultūros centro koordinatorės Kristinos Jokubavičienės bei muziejininkės Vidos Gedvilaitės, renginio svečiai klaidžiojo magišku šviesos keliu paskui klajūnę Prano Domšaičio žvaigždę, tai paskęsdami sutemų šešėliuose, tai netikėtai vėl išnirdami prieš šviesos srautu užlietą tapytojo viziją. Namų ir tėviškės šauksmas, ilgus metus gyvenant Vokietijoje, o vėliau — Afrikoje, netiesiogiai perteikiamas simbolinių motyvų (laivas, burės) ir alegorinių bei ypač Biblijinių kompozicijų (Bėgimas į Egiptą, Nukryžiavimas) raiškoje, galiausiai išsiliejusioje priešmirtiniais autoriaus žodžiais: „Aš visada kelyje".

Išsisklaidžius mįslingos šviesos bei gyvų, „matisinių" spalvų žaismui, galerijos kiemelio erdvę palaipsniui užvaldo vis stiprėjantys pianisto Sauliaus Šiaučiulio bei saksofonisto Tomo Botyriaus muzikos garsai, skelbiantys antrosios renginio dalies pradžią. Džiazo ir klasikinės muzikos, poezijos ir vaizdo, teatro ir ironijos virsmas, lydimas bei įprasminantis taip būdingą Prano Domšaičio gyvenimui ir kūrybai klajūno motyvą, tapo ir pagrindine teatralizuoto koncerto idėja.

Septyni skirtingi menininkai — muzikai, aktoriai, poetas bei dailininkas — ir fone nuolat ataidinti ir springsinti P. Domšaičio žvaigždė. Sąveika tarp šiandienos ir praeities, tarp to, kas buvo ir kas yra, kas įtakoja ir kas perima. Amžiams sugauta akimirka ir virpantis, niekada nepailstantis muzikos ir poezijos ritmas. Vaizdas, esantis įkvėpėju ir pradžių pradžia, nuo kurios kiekvienas žingsnis, kiekvienas žodis tampa savarankiška esybe, pagimdyta ir paleista į erdvę, į pasaulį. Gimimo aktas — tik momentinis postūmis, tik staigus lanko templės atleidimas, paleidžiantis strėlę negrįžtamai kelionei.

„Dramatiškos ir romantiškos menininko kelionės per pasaulį bei jį lydinčios ir padedančios surasti sąvajį uostą mūzos idėją" (V. Kochanskytė) plėtojo du itin aistringi (aistra menui visuomet yra kažkiek labiau pakylėta) aktoriai Valentinas Klimas bei Virginija Kochanskytė. Veržlus V. Kochanskytės temperamentas ir plastiška, lengva laikysena kūrė tą nenusakomą aurą, apgaubiančią kiekvieną aktorės įkūnytą personažą. Skausmingai aštrus arba beviltiškai nuolankus aktorės tonas puikiai derėjo su nepalenkiamu, tiesmuku, kartais pašaipiai drastišku, o kartais vyriškai ryžtingu V. Klimo herojumi. Aktorių lūpomis skaitytos O. Baliukonytės, K. Bradūno, S. Neries, V. Mačernio, V. Brenciaus, J.Kantauto , Č. Milošo ir T. Venclovos eilės tarsi iš naujo kėlėsi gyvenimui, tačiau iš tiesų vos sužibėjusios it gęstančios žvaigždės krisdavo žemėn, palikdamos savo kibirkštis žiūrovų širdyse.

Retkarčiais aktorių tarpusavio pašnekesius įaitrindavo solistė Rita Preikšaitė, „kuriai dainuojant, arijos bei dainos tokios tikros, kad geriau jų atlikti, regis, paprasčiausiai neįmanoma" (A. Ramanauskienė). Subtilios vilioklės amplua kaitino kraują, o jos atlikti populiariosios klasikos kūriniai tarsi atliepė P. Domšaičio žmonos, taipogi solistės — Adelheidės Arnold — atminimą. Nerimo ir poetas Gintaras Grajauskas, monotonišku tonu antrindamas savo ironiškomis novelėmis — trumpais fragmentais iš gyvenimo. Pastarieji lyg nuotraukos fiksavo dabarties kuriozus, puikiai vizualizuotus intriguojančiu autoriaus rašymo stiliumi.

Šį dvasingą vakarą apjungė, ekranuose protarpiais atsirasdamos ir persipindamos, vizualiosios projekcijos, sukurtos dailininko Manto Sakalausko, bei pianino ir saksofono garsai, aidintys tai džiazo, savo prigimtimi apjungiančio įvairių tautų muzikinės kultūros tradicijas, tai klasikinių kūrinių natomis. Klaidžiojančio kopų smėlio, bekraštės jūros, žvejų su tinklais, aistringo šokėjo bei pianino klaviatūros, karnavalo, atliepiančio prancūziško kabareto dvasią, įjodaodės moters bei kiti vaizdiniai kūrė betarpišką, pulsuojančią, įtaigią ir visą pasiglemžiančią renginio atmosferą.

Pokalbiui apie gyvenimą ir meną, kūrėją ir žmogų renginio iniciatorė ir režisierė V. Kochanskytė pasirinko paprastą, bet itin įtaigią koncepciją, imituojančią žaismingą, bet atsainų „dendžių" tipo vakarėlį. Visą vakarą klausimai, skambėję poezijos ir prozos citatose bei žiūrovų pasąmonėje: kas yra poezija? O kūrėjas? Kas esi, žmogau, ir koks tavo kelias? Kas yra gyvenimas? Ir kokia jo prasmė? Meilė? Kančia" Ištikimybė? Svajonės? Pašaukimas? Aistra?

Amžinieji būties klausimai, net ir po to, kai jie tarsi ugnikalnis išsiveržia ir išsiskleidžia, vedini vidinio smalsumo, nesugeba atrasti galutinio atsakymo... „Ir kada gi pasieksime tą krantą, nuo kurio regėsime, kaip viskas buvo ir kodėl?" (Č. Milošas). Gal tik tuomet, kai virš galvos išvysime plaukiant baltus, baltus kamuolinius debesis, ir „plėviasparniai angelai, žudikų veidais" paklausę ne tik G. Grajausko, bet ir kiekvieno iš mūsų: „kas esi???", teišgirs tylų „stengiuosi būti..." Ir net tada dar niekas nesibaigs, nes pabaiga ateis, „kai Dievas pabaigs, ką sumanęs" (G. Grajauskas).

Nėra gyvenimo kelionės be paklydimų. Gal būtent tuomet ir pažvelgi į neryškią, bet amžinai pulsuojančią šviesos spingsulę — aukštesnių kūrėjų jau nutiestą kelią, atrastą žvaigždę...

Amžinieji būties klausimai... be atsako, neišsakyti jausmai, neišgertas vynas... ir amžinai į priekį einantis žmogus.... Carmen, Pranas Domšaitis Gintaras Grajauskas — muzika, žodis, spalva — ir visi apie tą patį — atsakymų ieškojimą. Galiausiai supranti, jog visų žmonių klausimai ir ieškojimai vis dėlto yra vienodi...

aidi,
sprogsta,
kankina,
lydosi,
kliedi,
alpsta,
svaigina,
ir vis dėlto vienodi...

Tačiau net ir krintančios žvaigždės kuria stebuklus...

Post Scriptum. Šią šviesos, muzikos ir poezijos magiją klaipėdiečiams ir miesto svečiams Klaipėdos 750-ies metų jubiliejaus proga padovanojo renginio mecenatas — UAB „Philip Morris Lietuva". Jų dėka prisilietėme prie žvaigždžių...

„Stabtelėjimas pakelėje"

Š.m. birželio 2 d. Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo bibliotekoje suruošta vitražistės Eglės Valiūtės kūrinių paroda, pavadinta „Stabtelėjimas pakelėje".

Gimusi 1953 m. Kaune, dailininkė gyvena ir dirba Vilniuje. Mokėsi M. K. Čiurlionio vidurinėje meno mokykloje (darbar M.K. Čiurlionio menų gimnazija), studijavo ir baigė Vilniaus valstybiniame dailės institute (dabar Dailės akademija) vitražo specialybę. Vėliau dėstė Dailės institute, dailės pedagogikos ir tapybos katedrose. Parodose dalyvauja nuo 1978 m.

E. Valiūtė yra sukūrusi vitražus daugiau kaip penkiasdešimčiai visuomeninių ir privačių interjerų Vilniuje, Klaipėdoje, Panevėžyje, Druskininkuose; iliustruoja knygas ir vadovėlius vaikams; su vitražais, vitražų projektais, iliustracijomis, akvarelėmis dalyvauja parodose Lietuvoje ir užsieniuose.

Vitražistės E. Valiūtės kūrinys iš parodos „Stabtelėjimas pakelėje".

Fragmentas iš romano Lūžis

Atkelta iš 1 psl.

Įsiurbtas nakties liūno, jis kaip vaiduoklis stovėjo vidury kambario ir išspanginęs akis žvelgė Vincentos pusėn, iš kur sklido tylus it vėjo švilenamo lapelio parpimas. Mintis blykst — įspėjo: „Nepažadink!" Jis ją mylėjo, dalijosi gyvenimo džiaugsmais ir vargais, o dar per ilgus bendro gyvenimo metus atsiradęs įprotis gerbti vienas kitą, užjausti... Tačiau dabar svarbiausia žvilgtelėti pro užuolaidos kraštelį — ir visi nakties kėslai atsiskleis, išryškės vaizdai ir veidai kaip fotopopieriuje, antraip tamsa jį pasiglemš, įstums į prarają, sumaitos... Reikia tik atsargiai, kad Vincenta neišgirstų, nepabustų, nes tada... nesvarbu, kas tada bus, bet aišku viena: tada bus negerai... Jis užsimetė chalatą ir ėmė brautis pro vulgariu vulgariausią tamsą: palinkęs, išskėstomis rankomis, vengdamas kliudyti kėdę ar stalą, atsitrenkti į televizorių...

Nutvėręs užuolaidą, timptelėjo ją į šoną ir girdi — į stiklą skrebena. Tai ženklas! Gal ką sako, negi suprasi, kai langas uklinas, užklijuotas, užtaisytas, kad nė šaltis nepraeitų, nė vėjas neįpūstų... O galvoje užsesys. Žinoma, jis atidarytų langą, trukteltų, ir baigta, jam jegos užtektų, bet Vincenta! Ji tuoj pabustų, o paskui aiškinkis, įrodinėk... Jis matė, kaip už lango nerimauja vyšnių ir obelų šakos, kaip gniaužo orą lyg kokią tešlą, o ką jos sako — negirdėti; be abejo, šneka, o jeigu šneka, tai ir galvoja. Gal joms šalta, nes lapų nėra, vėjas nudraskė, o tie, kurie užsiliko, it paklaikę virpa, vartaliojasi, bet prisiglausti nėra kur. Jis aiškiai mato, nes lempų šviesa nuo tilto jį siekia... Pro medžių šakas šviečia takas per ežerą. Kartą norėjo juo eiti... Gal ir gerai, kad susilaikė, kas būtų, jei visi pradėtų juo vaikščioti, dar su vandeniu susimaišytų, pliurzė ir tiek!

Į langą vėl pabarbeno. Ko jiems reikia, ko šaukiasi? Prašo pagalbos, globos, o gal nori įspėti apie gresiantį pavojų, artėjantį karą? Jeigu jis dabar galvą iškištų, tiesiog paklaustų, suriktų garsiai, gal ir jam taip atsakytų, a? Jis atsargiai paėmė už lango rankenėlės, žvilgtelėjo Vincentos pusėn. Boluojanti patalynė jam priminė sodų žydėjimą, tą metą, kai visi vaismedžiai it nuotakos šydu apsigaubia. Prisimena, tuomet jis užlipo ant aukšto ir atidarė langą. Viešpatie! — sušuko, — koks grožis! Iš nuostabos taip ir liko prasižiojęs, nepajuto, kaip ašaros ėmė tekėti skruostais. Tai ne nasturta, ne našlaitė, ne bijūnas. Žiūrėk, sako, bijūnas pražydo! — ir viskas, o čia — jūra! Nors šok ir maudykis žiedų putose. Augustinas krūptelėjo: į langą lyg kumščiais pabeldė. Tai todėl, kad jis nesiklauso, mintys nukrypo į šalį. Negerai, reikia susikaupti. Jis pasipurtė, bet liko stovėti, bijodamas krustelti, bijodamas nugarmėti neviltin, prapulti, išnykti naktyje. Vėjas ir užesys galvoje neleido išgirsti tos kalbos, sužinoti, kas ir ko blaškosi, nors jis — ne Jaugilas. Jaugilas turi gerą klausą. Iškart toną pagauna, nutveria, lyg meškeriotojas lydi, ir nepaleidžia... jis tai girdėtų. Augustinas suspaudė lango rankenėlę. Įdomu, ar šakos, krūmai žino, kad jis negirdi, nesupranta? Jis dar kartą žvilgtelėjo Vincentos pusėn, paskiau pro langą ir... apstulbo. Langas verkė! Stambūs lašai šliaužė stiklu žemyn. Dvi šakos, glausdamosi prie stiklo, liejo ašaras. Augustinui suspaudė širdį, pajuto drėgmę, vėsą, prasismelkiančią į jo vidų ir pamažu šaldančią kūną. Jis pasitraukė nuo lango, susiveržė chalatą, nusėlino kambariu, peržengė slenkstį ir išėjo į rudenį.

Pūtė smarkus vėjas, purškė lietus, tačiau jis nieko nejautė, vaikščiojo aplink namą it koks miegeivis, kol akys neužkliuvo už krūmų, augančių ežero pakrašty. Jis iškart nuskubėjo prie jų, vis aiškiau girdėdamas paslaptingą šnaresį. Besiartinant prie krūmų, staiga užgeso elektra, dar kartą plykstelėjo ir vėl užgeso. Tai jo ieško, pamanė, nori paslaptį išgauti. Nutvers — geruoju nesibaigs, vėl į armiją: vėl begt, gult, šagom. O kaip jie dainą traukdavo! Kombatas, būdavo, išsišiepęs, regis, ir ausys šypsojos, kai jie plėšdavo iš visų plaučių... Vėl plykstelėjo lempos, ir Augustinas paslydęs nučiuožė šlaitu prie ežero. Vandens paviršius lyg drakono ketera: pasišiaušia, nurimsta ir vėl šiaušiasi. Kažkas netoliese garsiai pliaukštelėjo. Jis krūptelėjo, pakėlė galvą, tačiau, dingus šviesai, nieko negalėjo įžiūrėti. Tai karosas, o gal silkė? Kaip jie traukdavo: „Visos žuvys plaukia, tiktai siiiilkė viena — ne!" — ir lūpt lūpt visu padu, net žemė drebėdavo, o tas išsišiepėlis vis skatino: „Davai, rebiata, davai!" — ir vis nykščiu dangų badė. Augustinas pasipurtė nuo šalčio ir susisiautė chalatą. Užsirauke... užsirauke... „Užsirauke!" — pasakė garsiai ir pats išsigando savo balso. Kai kažkuris išvertė tam dundunkui dainą „Silkė niet! — užkriokė. — Matj vašu, davaite druguju!"

Sulig vėjo pūstelėjimu žybtelėjo šviesa, ir Augustinas keturpėsčias, kad nepataikytų ant šviesos durklo (dar pasmeigs ir iškeps kaip šašlyką), ėmė šliaužti pakrante. Du dideli ąžuolai dabar jam atrodė lyg juodi eunuchai, pasirengę jį nutrėkšti. Nė velnio, nepavyks, jis ne durnas. Pamažėle nurėpliojo iki krūmų ir prigludo. Čia ne taip pūtė vėjas, o lietus liovėsi krapinęs, lyg lūkuriuodamas, kol pirmykštė drėgmė susigers žemėn. Augustinas susisupo į chalatą ir įsiklausė, o krūmai šnabždėjo, šnabždėjo... Jie tikriausiai viską žino...

Jis žvilgtelėjo į ežero vandenį ir išvydo demoną: stovėjo priešais jį susisiautęs chalatą, prasižiojęs... Augustinas išgirdo, kaip išlėkė žodis, pamatė jį skriejantį ore ir pamažėle dylantį. Norėjo nusikvatoti, bet žinojo — nevalia, net nusijuokti nevalia, nes yra stebimas iš už krūmų, sekamas kagėbisto akies, kuri skverbiasi iš pačios tamsybės gilumos, įsiliedama į naktį ir išsiliedama iš jos, šaldo jo krūtinę, jausmus. Jis nusipurtė ir vėl susikaupė, nepasidavė gundomas, net nesujudėjo, net žvilgsnio nenusuko. „Ramiau!" — įsakė sau Augustinas, nes suprato, kad jei kelsis ar bėgs, tas tipas jo nepaleis, nespėsi nė cyptelt. „Užteks!" — suriko Augustinas ir, užčiuopęs po ranka kietą daiktą, trenkė jam į veidą. Tykštelėjo purslai, ir demonas susitraukė, susiraukšlėjo, išsilydė. Prožektoriai vėl užgeso, bet jis spėjo pamatyti, kaip nakties tamsybės gylių gilumu prarijo tūkstančius žiburėlių nuo ežero paviršiaus, tūkstančius žvilgsnių, o tamsūs šešėliai it kokios šmėklos ėmė sklandyti aplinkui. Jis skėstelėjo rankomis, lyg norėdamas išgąsdinti, nuvyti juos. „Velniava!" — šūktelėjo, bet garsas taip ir liko įstrigęs gerklėje. Šūstelėjo vėjo gūsis: tarytum niekas nepasikeitė, bet viskas atgijo: sujudėjo krūmai, susidrumstė vanduo, dingo beišlendąs demonas, skutais išsidraikė. Augustinui reikėjo eiti, bet jis sėdėjo tiesus, tvirtas, įsitempęs, nejudrus, įsmeigęs akis į ežerą, iš kurio turėjo pasirodyti, turėjo pasirodyti...

Pasąmonėje jis girdėjo kažkieno žingsnius, artėjančius ir vėl tolstančius, tačiau bijojo pajudėti, bijojo atsigręžti, išsiduoti. Jis pakėlė akis: ten, kur rytmečio žara jau spalvino dangų, pro debesų marška blyksėjo viena kita žvaigždelė. Augustinas nusipurtė nuo vėsos, pažvelgė į paslaptis šnabždančius krūmus, atvirto aukštielninkas ir tada išgirdo: „Ateik, mielas Gusti, ateik!" Jis pašoko ir įsmeigė akis ton pusėn, iš kur sklido širdį glostantis balsas. Prie medžių — eunuchų pastebėjo šešėlį. Kas tai? Augustinas nenuleido nuo jo akių, o juodas siluetas klaidžiojo naktyje. Jau buvo beeinąs, nes kvietimas toks aiškus — „Ateik, mielas Gusti, ateik!", bet šešėlis ėmė mažėti, mažėti, kol staiga jį prarijo naktis ir jis dingo lyg paleistas akmuo. Augustinas susigraudino, jam suspaudė širdį, norėjosi verkti, nes tuose žo...

Jis sulaikė kvėpavimą...

Automobilio gausmas sklido iš toli ir buvo beveik ausiai nesugaunamas. Tyliai tyliai, lyg bijodamas išsiduoti, Augustinas įtempė klausą, ir regą, pasuko galvą nuo ką tik dingusio šešėlio ir nustėro. Tas garsas, prasidėjęs šnabždesiu, jį baugino, glumino ir kuo aiškiau girdėjosi, tuo baisiau jam darėsi; regis, tas užesys kilo iš jo vidaus, pačioje jo klausos gilumoje, pačioje krūtinėje. Jis norėjo jį išstumti, sviesti į siaubo pritvinkusią nakties tylą, norėjo, jog tai būtų klausos apgaulė, iliuzija, tačiau pačioje širdies gilumoje jautė — įvyks, nes ko labiausiai bijai, tas ir atsitinka. Jis delsė baiminga širdimi, bet laukė... Ir štai dabar ausį pasiekė tolimas garso siūlelis — jis jo bijojo ir suprato, ką reiškia. Garsas vis ryškėjo, ūžimas artėjo, o jis dar negalėjo patikėti, vis dar dairėsi, tarsi ieškodamas kur pasislėpti, už ko nusitverti... Svarbiausia ramiai žiūrėti į viską: nepasiduoti, jokiu būdu neprisileisti, vengti pakliūti į jų rankas. Tai mano reikalas, eina jie velniop!

Balti chalatai ėmė jį supti iš visų pusių, o jis, mašinos žibintų apakintas, ėjo akipločiu, naiviai šypsojosi ir be paliovos kartojo: aš jų negirdėjau, negirdėjau aš jų... Tačiau balti chalatai jį apniko, kaip drugiai apninka kopūsto galvą.

— Važiuojam, Augustinai, viskas bus gerai, — ramiu balsu pakvietė Vincenta, o pati galvojo: Viešpatie, kas čia jam pasidarė, nejaugi?... Ne, negali būti.

Jis krūptelėjo, išgirdęs savo vardą, tačiau balsas pasirodė svetimas.

— Ko tu išsigandai, Augustinai? — kiek galėdama švelniau kalbėjo Vincenta. — Vajezau, kaip tu sušalęs, einam greičiau į mašiną...

Žmonos ir baltų chalatų prilaikomas, baugščiai dairydamasis, jis nušlitiniavo prie greitosios, o, kai atsisėdo, pasijuto suglebęs, supliuškęs lyg sprogęs balionas, jo galvoje viskas susipynė, susijaukė, nieko negalėjo suvokti, prisiminti, tarytum būtų išsimagnetinęs.

Zanavykų krašto šviesuoliai

„Lukiškių valsčiaus Švediškių kaimo ūkininkai Ona Vailokaitytė-Užupienė (1872-1925) ir Petras Užupis (1860-1936) išaugino gausią šeimą. Užaugo du broliai sakalėliai ir devynios gulbelės.

Užupio sodo gale stovėjo didelis medinis kryžius, prie kurio pasimelsti susirinkdavusios ir šios sesės — gulbelės: mokytoja Stasė Bublienė (dabar gyvenanti JAV, Birmingham), agronomė Marija Polteraitienė, ūkininkė Pranutė Pavalkienė, agronomė Regina Marulienė, ūkininkė Bronė Puidokienė, mokytoja Kunigunda Keblinskienė, ūkininkės Ona Liudžiuvienė, Petrutė Naujokaitienė ir gailestingoji sesutė Antanina Naujokaitienė.

Atėjo laikas, ir gulbelės, palikusios gimtąjį lizdą, pasklido po pasaulį. Sovietmečiu, kaip ir tūkstančiai Lietuvos sodybų, Užupynė sunyko. Atkūrus Lietuvos valstybę, buvusios sodybos vietoje, vėl pakilo naujai pastatytas kryžius, kuris tyliai byloja, jog čia kažkada gyveno žmonės"...

Tai ištrauka iš Marijampolės leidyklos „Ramona" neseniai išleistos knygos *Novužės krašto vaikai* trečiojo tomo. Ištraukoje rašoma tik apie vieną Zanavykų krašto dorą šeimą, Lietuvai davusią net vienuolika šviesių, išsilavinusių asmenų. O kiek tokių dorų šeimų, iškilių asmenybių įamžinta dar dviejuose, anksčiau išleistuose šios knygos tomuose! Tai gydytojai ir kunigai, daraktoriai, mokytojai ir knygnešiai, Nepriklausomybės kovų savanoriai, diplomatai, dailininkai, inžinieriai, teisininkai, o taip pat paprasti, bet sumanūs ūkininkai. Visi jie gimė, augo ir gyveno žemės lopinėlyje tarp Nemuno, Višako ir Šešupės, ten, kur teka upelis Nova, autorių pavadinas maloniniu Novužės vardu. Tas Lietuvos kampelis nuo 1868 m. vadinamas Zanavykija (šį tradicinį pavadinimą daugelis kultūrininkų turbūt su pagrindu siūlo vadinti lietuviškiau — Sūduva).

Kaip pratarmėje rašo šio, gausiai senomis nuotraukomis išmarginto, enciklopedinio pobūdžio leidinio sudarytojai ir autoriai, broliai Bernardas ir Vincentas Aleknavičiai, — tie trys iki šiol išleisti tomai — tai tik šio didelio darbo pusė. Autorių noras — išleisti 6 *Novužės krašto vaikų* tomus ir juose įamžinti, ateinančioms kartoms palikti visų, iki dabartinės kartos šiame Šakių krašte gimusių, iškilių žmonių atminimą.

Leidinyje surinktos pasižymėjusių zanavykų biografinės apybraižos pateikiamos chronologine tvarka, pagal asmenų gimimo datas — pradedant nuo seniausiųjų, baigiant iki dabar gyvenančių. Autorių nuomone, tokia leidinio sandara, toks žvilgsnis, išryškina skirtingus laikmečius ir jų bruožus, leidžia tikroviškiau pavaizduoti atskirų kartų ypatumus.

Pirmajame *Novužės krašto vaikų* tome pirmuoju to krašto autorių išaiškintu iškiliuoju asmeniu pristatytas apie 1754 m. gimęs poetas kunigas Rapolas Petras Aleknavičius, ilgai buvęs Slavikų parapijos vikaru, o paskui ir klebonu. Slavikuose jis rašė eiles, kartu su kun. A. Srazdo dainomis norėjo jas išspausdinti, bet negavo cenzoriaus leidimo. Kun. Aleknavičius mirė 1827 m., palaidotas Slavikų bažnyčios šventoriuje, o ant jo kapo pastatytas, iki šiol išlikęs, jo paties iškaltas trikampis paminklas su lietuviškais ir lenkiškais įrašais.

Paskutinė naujajame-trečiame knygos tome — vėlgi iškilaus kunigo Justino Grigaičio gyvenimo ir veiklos aprašymas. Gimęs 1902 m. Būblelių valsčiuje, 1925 m. gavęs kunigo šventimus, jis 1928 m. Insbruko universitete apgynė teologijos daktaro disertaciją. Gana ilgai — iki 1941 m. — buvo Vilkaviškio kunigų seminarijos profesoriumi. Vėliau vicedirektoriumi. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, paskui persikėlė į JAV, dirbo Bensenville. Mirė 1957 m. Čikagoje.

Kadangi trečias tomas baigiamas šiuo 1902 m. gimusiu asmeniu, tai ketvirtame tome jau galėsime susipažinti su 1903 bei kiek vėlesniais metais gimusiais Zanavykijos pasižymėjusiais žmonėmis. O kiek jų daug jau išleistuose trijuose tomuose!

Žinoma, visų čia neišskaičiuosi. Bet juk nevalia šalia pradžioje minėtos Užupių šeimos, praleisti senų laikų Griškabūdžio parapijoje, Rygiškių kaime, 1805 m. gimusio vieno žymiausio 19 amž. Sūduvos krašto švietėjo rašytojo ir kunigo Antano Tatarės, ilgai kunigavusio ir klebonavusio Lukšiuose, Ilguvoje, Sintautuose. Dar jaunystėje, prasidėjus 1831 m. sukilimui, jis pasitraukė į Prūsus, o grįžęs į gimtąjį kraštą, buvusią Totoraičio pavardę pakeitė į Tatarės. Lukšiuose jis įkūrė pirmąją pradinę mokyklą, joje dėstė. A. Tatarės 1851 m. išleisti *Pamokslai* buvo puikiai žinomi ne tik Zanavykuose. Iki 1906 m. ši krikščioniškų pamokymų ir patarimų knyga buvo išleista net 6 kartus. Be kitų savo knygų ir vertimų, A. Tatarė 1849 m. parengė spaudai savo pasakėčių rinkinį *Pamokslai gražių žmonių*, bet knyga pasirodė tik po autoriaus mirties.

Vėlgi negali praleisti leidinio I tome aprašyto, Zanavykijos knygnešių tėvu vadinamo, kun. Martyno Sederevičiaus. A. Tatarės skatinamas, lietuviškos spaudos draudimo laikais jis subūrė daug savo talkininkų knygnešių.

Daugelis žino vaikų rašytoją ir pedagogą Praną Mašiotą, o apie jo tėvus pavyzdingus Būblelių valsčiaus Pūstelninkų kaimo ūkininkus, Joną ir Agotą Mašiotus sužinosime iš knygos. Čia rasime ir Prano Mašioto žodžius apie savo tėvus ir gimtinę: „Mano mama ir tėvelis buvo geriausi, gyvenamieji namai — smagiausi, sodas — mieliausias".

O štai iš senos nuotraukos į skaitytojus žvelgia paprasta Rudžių kaimo ūkininkė Agnieška Šipailiūtė-Jablonskienė — žymiojo mūsų kalbininko motina. „Kai jos mylimasis sūnelis — Marijampolės gimnazijos pirmos klasės gimnazistukas Jonukas buvo paliktas antriems metams pirmoje klasėje, kai jis sumanė apgauti gerąjį dėdulę kunigą, taisydamas pažymėjimą, kad jis neva perkeltas į antrąją klasę, motina labai sielvartavo, bet vis tiek dėl sūnaus ateities susitaikė su šia mirtina nuodėme". Už šį motinos poelgį ir už tai, kad jos dėka sūnus tapo mokslininku, Jonas Jablonskis visą gyvenimą buvo jai dėkingas. Viename laiške K. Jokantui jis rašė: „Savo motiną be galo branginu, tiesiog idealizuoju, man rūpi, kad jai neimtų dėl manęs širdis sopėti, " — rašoma knygos I tome.

Ne vieną ir ne du knygos puslapius užima žinios apie garsią, iškiliais kunigais žinomą, Būčių giminę. Antai, 1849 m. Šilgalių kaime gimusiam kun. Pranciškui Bučiui, Rytų apeigų vyskupo P. Būčio dėdei, klebonaujant Gelgaudiškyje, 1911 m. buvo sukviesta pirmoji atnaujintų Marijonų generalinė kapitula, kuri išrinko kun. Jurgį Matulaitį vienuolijos generolu.

Pedagogo ir kultūrininko Petro Kriaučiūno dėka nuošalus Zanavykų panemunės miestelis — Plokščiai, tapo lietuvių tautinio atgimimo meka. Pasitarti su juo dėl tautinio atgimimo, lietuvybės išlaikymo carizmo laikais čia lankydavosi ne tik A. Baranauskas, K. Jaunius, A. Juška, bet vasaras Plokščiuose leisdavo suomių rašytoja Maila Talvio su šeima. Žinias apie P. Kriaučiūną knygoje papildo jo sena tų laikų portretinė nuotrauka, jo senojo gyvenamojo namo atvaizdas.

Sintautų valsčiuje, Vaitiekupių kaime gimė ir užaugo kitas lietuviškos spaudos pradininkas Saliamonas Banaitis. Atgavus spaudą, Kaune jis įkūrė pirmąją spaustuvę lietuviškiems laikraščiams ir knygoms leisti: iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios čia buvo išspausdinta apie 1,5 milijono egz. knygų ir apie 2 mln. laikraščių. Iš vokiečių okupacinės valdžios jis išgavo leidimą pirmajai lietuvių gimnazijai įsteigti Kaune. 1917 m. S. Banaitis buvo išrinktas Lietuvos Tarybos nariu, o 1918 m. kartu su kitais pasirašė Vasario 16-sios Nepriklausomybės Aktą.

Pirmuosiuose dviejuose knygos *Novužės krašto vaikai* tomuose rasime žinių ir apie kitus, iš Zanavykijos kilusius, Nepriklausomybės Akto signatarus — prof. Praną Dovydaitį, Joną Vailokaitį ir Lietuvai daug nusipelniusią jo giminę. Jono Vailokaičio brolis kun. Juozas Vailokaitis buvo steigiamojo ir Pirmojo seimo narys. Jis užsibrėžė įsteigti banką, kurio tikslas — išpirkti kitataučių dvarus ir, juos išdalijus, išparduoti lietuviams, ką vėliau įvykdė kartu su broliu Jonu.

Tragiškas buvo kun. Juozo Vailokaičio likimas. Kartu su pabėgusiu broliu Jonu nesitraukęs į Vakarus, 1941 m. jis buvo ištremtas į Sibirą, ten daug iškentėjo, o grįžęs klebonavo nuošalioje, mažoje Paštuvos parapijoje, kur 1953 m. mirė ir ten palaidotas.

Knygoje surinkti svarbiausi duomenys apie didįjį Šakių krašto ir visos Lietuvos žmogų, vieną lietuvių tautinio judėjimo vadovų laikraščio *Varpas* steigėją, Tautiškos giesmės autorių Dr. Vincą Kudirką, gimusį Paežerių kaime. Sužinosime, kad nuo Sintautų kilusio poeto Prano Vaičaičio artimieji taip pat pasižymėjo visuomeninėje, ekonominėje bei kultūrinėje veikloje. Nors ir beraštis, 1839 m. gimęs jo tėvas buvo gana išprusęs, sumaniai tvarkė 50 ha ūkį. Jį toliau stiprino, mūrinius pastatus statė poeto jaunesnysis brolis Jonas o vyresnysis — kun. Juozas Vaičaitis nuo 1922 m. iki mirties — (1961 m.) buvo Griškabūdžio klebonu, steigė katalikiškas draugijas, parašė plačią brolio Prano biografiją, kuri buvo išspausdinta 1912 m. Filadelfijoje poeto sužadėtinės Julės Pranaitytės rūpesčiu išleistoje knygoje *Prano Vaičaičio eilės*.

Iš knygos sužinome, kiek daug Zanavykų išėjo į savanorius, gynė atgimstančios Lietuvos nepriklausomybę. Štai paprastas Slavikų valsčiaus Butviliškių kaimo jaunuolis grandinis Simanas Rekešius, nepatyrusiai savanorių kuopai, pirmą kartą stojusiai į mūšį ir, bolševikams šaudant stipria ugnimi, ėmė trauktis. S. Rekešius sulaikė besitraukiančius draugus ir rankinėmis granatomis bei šautuvų ugnimi atmušė priešą, kuris pasitraukė.

Trečiame knygos tome aprašyta daug partizaniniame kare prieš sovietinę okupaciją dalyvavusių, narsiai kovojusių Novužės krašto žmonių. Štai Plokščių valsčiaus ūkininkas Antanas Čereškevičius — Šaulys išaugino du sūnus ir dukterį. 1945 m., kartu su vyresniuoju sūnumi Antanu, išėjo į laisvės kovą ir kovoje su reguliaria NKVD kariuomene žuvo Valkų miške. Žuvusius pakeitė dukra Bronė, žuvusi Nepriklausomybės dieną — 1949 m. Vasario 16-ąją. Tais pat metais motiną Oną Čereškevičienę už priklausymą partizanų būriui nuteisė 25 metams ir išvežė į Sibiro lagerius.

O kiek iškilių Zanavykijos žmonių nepriklausomybės laikais daug nusipelniusių Lietuvai, artėjant antrajai sovietų okupacijai, buvo priversti pasitraukti į Vakarus! Tai 19 a. pabaigoje ir 20 a. pradžioje gimusieji: Kybartų gydytojai Juozas Zubickas, Paežerėlių valsčiuje gimęs inžinierius Kazys Germanas, Lietuvos diplomuotų inžinierių ir architektų sąjungos, studentų tautininkų Neo Lithuania steigimo sumanytojas Bronius Banaitis nuo Sintautų, ekonomistas Vincas Duoba, karo lakūnas pulkininkas Jonas Liorentas, 1934 m. vasarą dalyvavęs lietuvių ANBO — IV grandies skrydyje aplink Europą ir miręs Čikagoje, poetas Pranas Lembertas, gimęs Eičiūnų kaime, vėliau ilgai dirbęs Biržų notaru, daugelis kitų. Knygoje aprašyta ir jų veikla išeivijoje. Antai, apsigyvenęs JAV, Vaitiekupiuose gimęs kompozitorius Vladas Banaitis sukūrė operą „Jūratė ir Kastytis". Būblelių valsčiuje 1899 m. gimęs Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės generalinio štabo majoras Antanas Jonaitis, apsigyvenęs Cleveland, atkūrė karių ramovę, talkininkavo Lietuvių Bendruomenės visuomeninėje veikloje.

Knygos *Novužės kranto vaikai* išleistuose trijuose tomuose aprašomi ne tik 1750-1902 metais gimę iškilūs Zanavykijos žmonės, bet ju sukurtos katalikiškos, visuomeninės organizacijos bei ju veikla. Jokūbonių kaime gimusio Nepriklausomybės kovų dalyvio Vlado Išganaičio iniciatyva daugelyje Šakių apskrities valsčių buvo suorganizuoti gausūs, iki 275 vyrų turintys, ginkluoti šaulių būriai, nuolat lavinęsi ginti tėvynę.

Autoriai dabar rengia ketvirtąjį *Novužės krašto vaikų* tomą. Jame enciklopediniais aprašymais, gausiomis anų laikų nuotraukomis bus suminėta jau jaunesnių kartų Zanavykijos šviesuoliai, kurių daugelis buvo priversti pasitraukti į Vakarus, apsigyventi JAV, Kanadoje, Australijoje, kitose šalyse.

Algimantas A. Naujokaitis

Nauja galerija Vilniuje

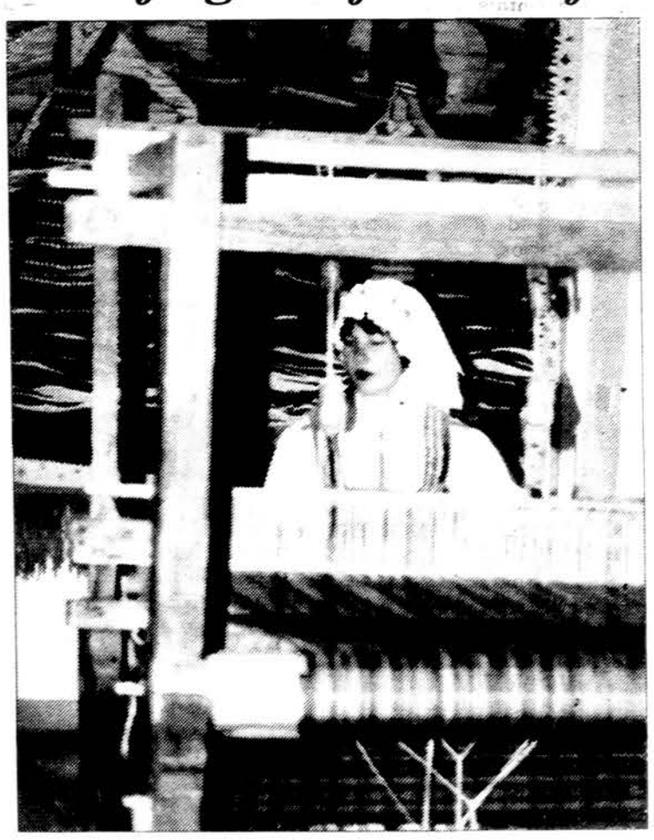

A. ir A. Tamošaičių galerijos „Židinys" atidarymo metu 19 a. staklėmis audžia Eglė Kazlauskaitė.

Birželio 19 d. Vilniaus senamiestyje įsikūrė dar vienas kultūros centras — Dominikonų g. 15/1 duris atvėrė Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerija „Židinys". Išsipildė Lietuvos tekstilės patriarcho, tautinių drabužių tyrinėjimų pradininko Antano Tamošaičio (g. 1906) svajonė po gyvenimo klajonių sugrįžti į tėvynę ir įsteigti galeriją, kurioje būtų eksponuojami jo dar prieš Antrąjį pasaulinį karą Lietuvoje surinkti liaudies audinių ir drabužių rinkiniai, ir velionės žmonos Anastazijos Tamošaitienės (1910–1991) gobelenai, rištiniai kilimai, tapybos ir grafikos kūriniai.

Lietuvių dailininkų išeivių patriotinės akcijos — savo sukauptų rinkinių dovanojimas Lietuvai — tampa tradicija. Pačių sukurti dailės darbai, kultūros ir meno objektų rinkiniai sudaro Kazimiero Varnelio ir Kazimiero Žoromskio (Vilniuje), Vytauto Kazimiero Jonyno (Druskininkuose), Janinos Monkutės–Marks (Kėdainiuose) namų–muziejų ekspozicijų pagrindą. Tamošaičiai, lyginant su kitomis į Lietuvą sugrįžusių dailininkų galerijomis, „Židinyje", sutelkė tautiniam paveldui itin reikšmingus dirbinius. Kas iš mūsų nesklaidė *Sodžiaus meno* (1931–1939) leidinių, prie kurių rengimo ir redagavimo prisidėjo Kauno meno mokyklos absolventas, tuometinis Žemės ūkio rūmų Namų pramonės skyriaus vedėjas A. Tamošaitis? Paskutinėje serijos knygoje *Lietuvių moterų tautiniai drabužiai* (1939) sudarė prielaidas tolesniam jų tyrimui.

Į gimtąją šalį A. Tamošaitis visam laikui sugrįžo 2000 m. Dar prieš tai brandino galerijos įkūrimo idėją. 1993 m. vasarą, po 49 metų priverstinės emigracijos pirmą kartą aplankęs Lietuvą, viešai pareiškė, kad ketina dovanoti tėvynei neriklausomybės laikotarpiu sukauptus tautodailės rinkinius ir savo bei žmonos Anastazijos kūrinius. Lietuvos nacionaliniam muziejui tada padovanojo vertingą lietuviškų juostų rinkinį. Tamošaičių galerijos įkūrimo idėją parėmė Vilniaus Dailės akademija, kuriai dabar priklauso „Židinys". Įrengiant ekspoziciją, daug prisidėjo galerijos vedėja Laimutė Lukoševičienė, galerijos darbuotoja Ramutė Raciūtė, architektė Gražina Pajarskaitė. Jos ne vienerius metus brandino ir aptarinėjo galerijos koncepciją, pagrindinių eksponatų atrankos kriterijus ir jų išdėstymo tvarką. Dar iki oficialaus galerijos atidarymo buvo sudarytos galimybės čia dirbti Vilniaus dailės akademijos ir kitų aukštųjų mokyklų studentams, menotyrininkams, visiems besigilinantiems į tautinės kultūros problemas.

Ką galima pamatyti galerijoje „Židinys"? Nuolatinėje ekspozijoje kabo paties galerijos įkūrėjo A. Tamošaičio tapybos ir grafikos kūriniai, kurių tematika ir meninė forma labai lietuviška, išaugusi iš tautinių šaknų. Kartu rodomi ekspresyvūs, ryškiaspalviai A. Tamošaitienės gobelenai, rištiniai kilimai, tapybos darbai. Visų akis traukia ant autentiško, dar prieškaryje pagal A. Tamošaičio projektą Ažuolų Būdoje išausto rištinio kilimo stovintys manekenai, aprengti įvairių etnografinių sričių tautiniais drabužiais, įrėmintos fotografijos, iliustruojančios pagrindinius Tamošaičių gyvenimo tarpsnius nepriklausomoje Lietuvoje ir emigracijoje — Austrijoje, Vokietijoje, Kanadoje.

A. Tamošaitis neišsklaidė savo rinkinių svečiose šalyse. Neatidavė jų užsienio muziejams, nors tokių siūlymų, gyvendamas Kanadoje, ne kartą buvo sulaukęs. Baiminosi, kad jie dūlės užsienio muziejų saugyklose. Itin vertinga rinkinių dalis — net XVIII a. pabaigą — XIX a. siekiantys lietuvių liaudies audiniai (lovatiesės, rankšluosčiai, staltiesės) ir drabužiai (prijuostės, sijonai, marškiniai, liemenės, skaros), netgi ištisi aprangos komplektai, kuriuos A. Tamošaitis surinko kaimuose tuo metu, kai tautinių drabužių dėvėjimo mada buvo ką tik nunykusi ir patys drabužiai neseniai jų savininkų vilkėti. Ne kiekvienas Lietuvos muziejus gali pasigirti tokia gausia (keli šimtai vienetų) ir vertinga audinių bei drabužių kolekcija.

A. Tamošaičiui svarbu, kad galerijoje virtų darbas: veiktų audimo ir kitų dailiųjų amatų kursai, būtų plėtojami lavinimo projektai jaunimui. Neseniai „Židinyje" įsikūrė tautinių drabužių specialistės profesorės Vidos Kulikauskienės vadovaujama audėjų grupė „Tautinis kostiumas", audžianti tautinius drabužius ir studijuojanti čia saugomus rinkinius. A. ir A. Tamošaičių galerijos „Židinys" durys atviros trečiadieniais — šeštadieniais liaudies meno tyrinėtojams, studentams, menotyrininkams ir visiems, kurie domisi lietuvių kultūros paveldu, kam svarbu susipažinti su unikalia lietuvybės puoselėjimo veikla emigracijoje.

Lijana Šatavičiūtė

Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijos atidarymo metu. Iš kairės: galerijos vedėja Laimutė Lukoševičienė ir Vilniaus dailės akademijos rektorius Arvydas Šaltenis

Novelės meistras

Vienam iš talentingiausių Lietuvos novelistui ir poetui Henrikui Algiui Čigriejui suejo 70 metų. Ta proga Vilniuje, Rašytojų klube buvo surengtas sukaktuvinis vakaras ir jubiliato naujausios novelių knygos *Ekvinokcijų žmonės* sutiktuvės.

— Į mūsų literatūrą Čigriejus atėjo kukliai, be deklaratyvių užmojų, o štai šiandien turime jau dešimtąją knygą, — pradėdamas vakarą pasakė prozininkas J. Aputis.

Pasak kalbėtojo, Čigriejus savo kūryboje nesiekia modernizmo, bet mūsų literatūroje jis ryškiai matomas ir gerai vertinamas tiek kritikų, tiek skaitytojų. Jo kūryba — tai lyg gimtojo Pasvalio krašto žmonių dienoraštis. Išgrynintu stiliumi rašytojas atskleidžia paprasto žmogaus dvasią — o ta dvasia — išskirtinė, dvelkianti išmintimi, tikru, iš gilumos sklindančiu nuoširdumu, siekianti evangelinės žmogiško gerumo tiesos.

H. A. Čigriejaus knygas leidžiančios „Vagos" leidyklos vyr. redaktorė, literatūros kritikė J. Riškutė pažymėjo, kad jo poezija ir proza tarsi susilieja, papildo viena kitą. Pirmoji rašytojo kūrinių savybė — autoriaus šypsena, giedras žvilgsnis į žmogų ir aplinką, stebėjimasis, grožėjimasis viskuo, ką pats pastebi ar pajunta. Jis nepabrėžia sąvojo „aš", į viską žvelgia tarsi iš šalies. Kita jo kūrybos savybė — tikrumas, skaidrumas, tarsi paimtas iš pačios gamtos. Iš mažos, iš pirmo žvilgsnio nereikšmingos detalės, iš krislo savo kūryboje jis padaro, išrašo apibendrintus, didelius ir reikšmingus dalykus. H. A. Čigriejaus kūrinių kalba atrodo paprasta, bet kartu ir nepaprasta — jis pasiekia autentišką kalbos raišką, tarsi išlaisvindamas jos spyruokles iki organiškos išraiškos.

Tarsi pratęsdama, papildydama J. Apučio išsakytą nuomonę, jog savo kūryboje H. A. Čigriejus skverbiasi ne tiek į plotį, kiek į gylį, „Vagos" leidyklos redaktorė O. Gudžiūnienė, rengusi jo naują novelių knygą *Envinokcijų žmonės*, pasakė, kad novelisto pasaulis — tai ryškiai apibrėžta erdvė, kurią riboja miškas, laukas, kelio vingis, „vieškeliukas pro dobilus", beržynėlis, trobelė prie upės, gegužio žiedai...

– Neatskiriama Čigriejaus novelių veiksmo dalis — saikingas lietuviškas peizažas su snieguotomis plynėmis, menulio pilnačiu, siautėjančiais pavasariais, skaudžia vasaros pabaigos nuojauta, — tęsė O. Gudžiūnienė.

Pasak jos, daro įspūdį tylus autoriaus kalbėjimas, įtaigi psichologinė novelių veikėjų charakteristika, punktyrais į praeitį nužymėta senoji kaimo atmintis. Ryškią vietą užima prisiminimų (reministencijų) trauka, autoriaus susimąstymas. Paskutinėje novelių knygoje *Ekvinokcijų žmonės* autorius tarsi teigia, jog išgryninto gėrio ir blogio nėra — yra vien lygiadienių (ekvinokcijų) žmonės. Ramiai srūva pasakojimo tėkmė novelėse, tarsi pavasario polaidžio vandenys veržiasi prisiminimų atgaivinti įvykiai, skalauja akmenėlius — didesnius ar mažesnius džiaugsmus, nelaimes...

O. Gudžiūnienei daro įspūdį autoriaus santūri minties slinktis, pastangos skverbtis gilyn, ir kartais ta mintis skamba tarsi įtempta styga, kurios subtilų skambesį gali išgirsti tik labai įtempęs klausą, o neįgudusysis to skambesio gali ir neišgirsti.

Redaktorės O. Gudžiūnienės nuomone, H. A.Čigriejaus novelėse ryškus taip pat laiko slinkties motyvas — autorius tarsi persergsti išmintingai tardamas, jog ši minutė (ryto brėkšma taip prieš saulėtekį, kai dar, regis, laiko tiek ir tiek) — jau praeitis.

Tiksli psichologinė detalė, neperkrauta jausmų skalė, orientavimasis į subtiliausias žmogaus pajautas, nemeluotas gėrio teigimas — taip pat svarbus H. A. Čigriejaus novelių bruožas, jų kertiniai akmenys. Beje, tai jauti ir skaitydamas čia pridėtą naują jo novelę „Kurorte".

H. A. Čigriejaus žodis taupus, vyriškas, be nereikalingų puošmenų — švysteli švelni ironija, lyrinis deminutyvas (mažybinis, maloninis žodis), tačiau dažniausiai viską gožia pabrėžta pasakotojo intonacija, kelianti tikrumo jausmą, atkurianti praeitin nugrimzdusius vaizdus, žmones, įvykius, sakė O. Gudžiūnienė.

Sukaktuviniame vakare dalyvavęs H. A. Čigriejaus buvęs mokytojas pokario kaimo mokykloje, o dabar jo plunksnos brolis, žymus rašytojas, Nacionalinės premijos laureatas J. Mikelinskas pabrėžė, kad bene ryškiausiai Čigriejaus, kaip rašytojo, bruožas tas, kad atrodo, jog jis pirmą kartą mato savo aprašomą žmogų ar reiškinį, jį stebi ir juo stebisi.

Beje, H. A. Čigriejaus novelių prototipai — geras būrys jo gimtojo Pasvalio krašto žmonių — dalyvavo ir sukaktuviniame vakare, nuoširdžiai sveikino kraštietį rašytoją. Dainavo ir kartu su rašytoju šoko Pasvalio kultūros namų folkloro ansamblis „Rags", novelę iš jo naujosios knygos *„Ekvinokcijų žmonės"* paskaitė aktorius F. Jakšys.

Algimantas A. Naujokaitis

Rašytojas Henrikas A. Čigriejus šokio sūkuryje su šaunia pasvaliete. Algimanto Žižiūno nuotrauka.

Kurorte

Kolegei Evai, epizodėlį iš savo mokyklos laikų man paskolinusiai

Henrikas Algis Čigriejus

Ievutės namai prie pat parko. Sunku rasti gražesnę ir nuošalesnę vietą. Ir rudenį, ir pavasarį. Slankioja rytais po parką rudens dūmelis ar pavasarinių polaidžių rūkas. Parkas pirmas pradeda kalbėt apie laiką, kuris ne vienam pasirodo grįžtantis ar net jau ir sugrįžęs. Eina žmogus sau ir uodžia anų laikų padvelkimą, ir kartais dėl to jam smagu, o kartais ir ne: vis dėlto čia nebe tas, tik labai jau panašus į tą. Taigi kad į tą. Ir suima jį tada keistas nerimas, kad nė nebežino, kaip tokį numalšinti. Išlindęs iš parko, žiūrėk, ima ir įlenda į alubarį. Arba sumano užsukti pas draugą. O ten užsibūna ir tenka dėl to namie smarkiai aiškintis.

Bet čia dabar ne apie tokį klajoklį po parko rūką ar dūmą, čia dabar apie Ievutę — stropią stropią septintaklasę. Mokykla nuo jos namų visai netoli, na, visai čia pat. Ir takelis į ją eina per tą gražųjį parką. Tą saulėtą, dūmuotą, miglotą, spalvotą. Kai kas šitą vietą dar vadina „Kurortu".

Tačiau yra viena tokia kaip ir bėdelė. Gal ne tokia, kaip, sakysim, galimybė susitikt Raudonkepuraitės pasigviešusį vilką. Miškas šiaip ar taip čia ne toks. Bet, va, medžių viršūnėse bei kitose aukštesnėse šakose pilna varnų lizdų. Didžiulė varnų kolonija. Triukšmingais būriais jos traukia į miestą ir iš miesto, rytais, ypač tais gražiais ankstyvojo pavasario, karkia migloj — barasi ir tariasi, politikuoja, balsuoja.

Ir, žinoma, daro tai, ką kiekvienas gyvas organizmas, nori jis to ar nenori, privalo daryti. Tokia yra gyvo organizmo sąranga, ir tu nesuk sau galvos, kas ją sugalvojo.

Bet savo galvą ar galvelę pasaugoti tai reikia. Gali nelabai gražiai jau atrodyti. Žinoma, draugų akivaizdoje. O draugai tokiais atvejais visada rastų ką smagaus pasakyti. Draugai irgi ko gero todėl sugalvoti, kad turėtų progų pasismaginti.

Galėtų Ievutė per tą parką ir neiti. Yra ir aplinkinis kelias, bet tas gerokai, oi, gerokai ilgesnis. Su sunkia kuprine. Kuprinės, kaip žinom, būna lyg akmenų prikrautos. Be to, negi palyginsi gražumą, sakykim tiesiai, su negražumu. Su negražumu, kur lekia visokie automobiliai, sunkūs ilgi „refrežeratoriai", buzgia traktoriai ir motociklai. Ir visi dvokia, ir visi taškosi.

Nuo seniausių laikų visų kraštų, visų mokyklų vaikai žino burtą „Jei, tai..." Na, pavyzdžiui: „Jei tą kampą prieisiu dešinės kojos žingsneliu, tai matematikas nepakvies prie lentos..."

Ir ką tu pasakysi — žingsnelis buvo dešine, matematikas nepakvietė.

Tačiau ir kiek būna tokių nejautrių mokytojų, kurie niekaip nesilaiko burtų taisyklių. Kažkoks nesusipratimas.

Ievutė gana dažnai: „Jei neapdrebs šiandien varna, tai viskas bus gerai ir su matematika, ir su lietuvių kalba..."

Tai žinoma — ar todėl, kad tos varnos, Ievutei einant pasistengia būt kultūringos, ar dėl kitų priežasčių, mergaitei sekasi ir sekasi.

Keistai, gan keistai iš miglos skamba tas nemuzikalaus paukščio balsas. Tas balsas ne kokio vaidinuoklio, bet nerimo pusėn kiek pastūmėti tai moka ir jis.

Šiandien Ievutė eina kiek jaudindamasi — mat su nauju paltuku. Šviesiai pilku su didžiulėm sagom.

Ir eina ne su kuprine, kuprinė netiktų, eina su nedideliu portfeliuku, kur knygos tik pačios pačios pačios būtiniausios.

Be abejo, tuoj apstos draugės — vienos gėrėsis, kitos tai šiek tiek ims ir pavydės. Ką jau čia šiek tiek, pavydės smarkiai. Berniūkščiams, tiems avinams, naujas mergaitės drabužis buvęs nebuvęs. Nesupranta jie nieko ir, reikia manyti, nesupras niekada.

Ievutė nulėkti mokyklon pirmutinė šiandien nesistengia; gal šiandien jinai eina kiek koja už kojos; būtų mat gerai, kad ir kieme, ir drabužinėje jau kai kas sukinėtųs.

Ak, štai stoviniuoja prie durų ten ir Rūta su Žydrūne, ir dvynės Sirutaitės, Mindaugas iš aštuntosios klasės, berniūkščių būrys.

Palyginti iškilmingu žingsneliu, kiek pamosuodama portfeliuku, Ievutė eina prie jų ir jau mato, kad ten liautasi apie kažką plepėti, kad jau sužiūrta į ją. Bent jau Ievutei dabar taip atrodo.

— Saliut! mergaitė pakelia ranką.

Reikėtų dabar ką nors nereikšmingo ir pasakyti, taip tokio paprasto paprasto, kad visi tik galėtų nusistebėti mergaitės kuklumu. Tokiu iškilmingu momentu. Taigi reikėtų ką nors dabar pasakyti, bet pasakyk, kad gudrus, kai niekas nelenda į galvelę.

Ir staiga Petras Strautas:

— O, Ieva su generolo antpečiais! Kas gi tave taip pakėlė?

Sakyk ką besakydamas, galvok ką begalvodamas — visas dešinysis petys taip apdrebtas, kad ta prakeikta varna (kitokio žodžio čia neberasi) gal kelias dienas nesituštino, laukdama šitokios progos. Ar gal ji po gero varniško baliaus — kokių vestuvių, kokio jubiliejaus...

Didelio sujudimo ir nedidelės ašarytės lydima šiaip taip mokykloj praėjo diena. O vakare tėvas pasakė:

— Tu tiktai pagalvok, tu tiktai pagalvok! Ir ką tos bjaurybės daro tenai mieste! Naktį prie pašto ar gastronomo automobilio nieks nebegali palikti. Kai lyja, tai dar nieko — nulyja, bet va kai šala, nors tu, sako, dantimis graužk. Bet aš girdėjau Albertą kalbant, Albertas mat priklauso medžiotojų būreliui, kad jie ten ruošias tuoj varnoms balių iškelti.

Ir vieną dieną, varnoms savo lizduose šeimyniškai besikuičiant, aplinkui beskraidžiojant, pavasarį vis arčiau ir arčiau bešaukiant, parke, taigi tame „kurorte" supoškėjo šūviai.

Varnos tiktai sukliko. Tiško lizdai, ir skraidžiojo plunksnos, dar paplasnodamos krito į žemę paukštės. Ir atsitiko tai vieną paprastą rytą, nelaukiant nė savaitgalio. Mokykloje, bent jau tose klasėse, kurios buvo į „kurorto" pusę, mokiniai per antrąją pamoką šūvius tuos girdėjo gana aiškiai. Tik ne visi iš karto susigaudė, kas su kuo čia šitaip kariauja.

Ievutei, tam „tėvų džiaugsmui ir mokyklos pasididžiavimui", kaip ir visada sekėsi, mokytoja jos rašinėlį skaitė net visai klasei, paltukas su „antpečiu", mamos taip stropiai nuvalytu, kad nebuvo matyti nė mažiausios žymelės, buvo kiek ir primirštas, nes jau, sakyk, nebenaujas, o kelių dienų jau senumo, taigi jau paprastas ir kasdienis. Visos sąlygos, kad sušuktum: o kad tave — kaip gera!

Purkšnojo smulkus lietelis, ir eiti ilgesniu aplinkiniu keliu Ievutei pasirodė visai neprotinga, gal jau kaip nors prasmuks pro „kurortą". Žadama operacija prieš varnas iš galvytės buvo jau išgaravusi, pyktis ant nevalyvosios taip pat.

Šūvių, nes jos klasė ne į tą pusę, jinai nebuvo girdėjusi.

Eina sau vaikas, kiek paniūniuodamas, kaip visada portfeliuku pamosuodamas. Ir staiga mato — o kas čia? Visai netoli tako kruvina varna. Vieną sparną dar skėsčioja, bet jau ilgai nebeskėsčios.

Apsidairė, kitų nebuvo matyti. Tai žinoma — medžiotojai visas nukritusias, kurios labiau po akimis pasimaišė, buvo surinkę ir išnešę. Kur? Bala žino kur, bet jų čia nebebuvo matyti.

Ir mergaitė tuoj prisiminė pasaką apie sušalusį varną, tokį ant tako begulintį. Ir kaip tokia našlaitė jį išgelbėjo, savo kailinukų užanty sušildė, atšildė, kaip paskui ėjo pas sniego malėją, kaip pražuvo baisūs kerai...

Na, šito varno, šitos gi varnos su savim dabar tai neimsi. Kur tu ją dėsi? Nešies namo, ką pasakys namiškiai?..

Ne, tokio kvailumo vaiko dar nebūtų jie matę.

Tai štai kaip kartais tenka eiti namo. Rodos, nieko blogo neatsitiko, viskas viskas gerai. O varnos, ką reiškia varnos, tos prastos paukštės?! Tos rėksnės, tos taip ir taikančios ką nors švariau ar gražiau apsitaisiusį apdrebti.

Bet Ievutė taip rauda, taip rauda, kad net ir tas besibaigiantis paukštis, jei tik mokėtų, tuoj išveblentų jai kokį nuraminimo žodeliuką.

Molio ir siūlų mozaika

2001 m. Kėdainiuose įkurta J. Monkutės-Marks meno galerija, vadovaujama direktorės Dalios Minkevičienės ir menotyrininkės Karolinos Jakaitės, vėl pakvietė žiūrovus į naują parodą. Kaunietė tekstilininkė Zinaida Dargienė ir pasvalietė keramikė Nerutė Čiukšienė miestui pateikė itin spalvingą ekspoziciją „Siūlai erdvėje ir mezginiai molyje", išsidriekusią net per tris muziejaus sales.. Z. Dargienė — moderniosios lietuviškos tekstilės pradininkė, Kauno Dailės instituto docentė, autorinių parodų Montrealyje, Toronte, Lemonte, tarptautinių ekspozicijų Prancūzijoje, Suomijoje, Amerikoje ir kitur dalyvė, daugiau nei 200 tekstilės darbų — gobelenо, batikos, pynimų, individualių technikų autorė. Jos darbų įgiję Vilniaus, Kauno, Toronto, Maskvos muziejai. Kūrybinį kelią pradėjo pas dėstytojus L. Truikį, Z. Varnauską, puikiai piešė, liejo akvareles, formavo individualiai suvoktą vaizdinių pasaulį. Dailininkė įgyvendina didelių formatų tekstilės kompozicijas, laužančias įprastus vaizdavimo stereotipus, eksperimentuoja konceptualios formos, erdvinės struktūros, technologijų galimybėmis. Parodoje dailininkė eksponavo 20 visiškai naujų darbų. Apžvelgdama savo kelionių po Malaiziją, Singapūrą, Egiptą, Izraelį įspūdžius ir išgyvenimų patirtį, autorė atsigręžia į senąsias kultūras, transformuodama „Senojo testamento" ir ypač viešnagės Izraelyje įspūdžius. Impulsą kūrybai, anot Wolterecko, gali pažadinti ne tik Partenonas, Michelangelo „Mozė", bet ir didingi gamtos vaizdai ar kokia nors suvokta tiesa. Z. Dargienės kūrybos pasaulis, prisodrintas jausminių refleksijų ir dvasinių atradimų, individualizuotą meno reginį papildo išraiškos paralelės menų sintezėje. Kūriniai sugrupuoti erdvėje, taip, jog žiūrovas gali jaustis efemeriškos vaizdinių visumos dalyviu. Keliaplanės, ažūriškos, reljefiškos kompozicijos leidžia pajusti kriokliо šnaresį ar vėjo blaškomo sodo ošimą, kviečia žvilgtelėti į „10 Dievo įsakymų dovanų", stabtelti prie „Jokūbo sapno", interpretuojančio biblinio patriarcho, Izaoko sūnaus, viziją. Jokūbą, sapnuojantį kopėčias, schematiškai bandė pavaizduoti XII a. miniatiūristas Herrard von Lansberg. Monumentali tekstilės kompozicija „Negyvoji jūra" pasitinka žalsvai melsvų tonų deriniais, pulsuoja iliuziškai ir sugestyviai įasmenintais gamtos vaizdais. Negyvąją jūrą gaubia legendos. Manoma, jog prie Jordano žiočių ir Negyvosios jūros buvę miestai Sodoma ir Gomora. Pasak Biblijos, Jahvė juos sudeginęs už palaidą žmonių gyvenimą. Lotui su šeima pavyko išsigelbėti, tačiau Loto žmona, atsigręžusi pasižiūrėti liepsnojančio miesto, pavirto į druskos stulpą. Z. Dargienė darbuose inspiruoja gamtos kaitos, jos būsenų motyvus, „įaudžia" iš tolimų kraštų parsivežtus augalijos fragmentus: „Lietus", „Žemės spalvos", „Krioklys" „Sodo" darbų serija. Kompozicijose norisi ieškoti mitologijos reliktų ar prisiminti filosofines Tejaro de Šardeno idėjas.

Tekstilišką Z. Dargienės darbų manifestaciją sėkmingai papildo keramikės N. Čiukšienės darbai, patraukiantys kontrastingais dydžiais, skulptūriškomis apimtimis, tarsi iš vaikų knygų iliustracijų išplaukusiais personažais. Faktūrų kaita, pasteliniai spalvų deriniai, reljefiški ažūriški paviršiai tampa puikiai sinkretiškų idėjų ir naujų išraiškos galimybių oaze: „Lietus", „Moteris" „Eglė", „Bokštas" „Gimimo diena". Dailininkė 1979 m. baigė Lietuvos valstybinį dailės institutą, dalyvavo parodose ir simpoziumuose Austrijoje, Čekijoje, Danijoje, Estijoje, JAV ir kt.

J. Monkutės— Marks galerija Kėdainiuose sėkmingai plėtoja ryšių su pasaulio lietuvių kūryba programą. Maloniai nuteikia žinia, jog vasaros pabaigoje čia numatoma eksponuoti JAV dailininkės Zitos Sodeikienės kūrinius.

Vida Mažrimienė

Parodos „Siūlai erdvėje ir mezginiai molyje" vaizdas.

EUROPOS PUBLIKOS PLOJIMAI LIETUVIAMS

Iš sėkmingų gastrolių po Europą grįžo Lietuvos nacionalinis simfoninis orkestras (LNSO), parodęs septynias koncertines programas. Su LNSO koncertavo chorai – Kauno valstybinis ir „Jauna muzika", solistai iš Lietuvos ir užsienio. Koncertuota Prancūzijos Kolmaro miestelyje vykusiame XV festivalyje, skirtame žymaus lenkų kompozitoriaus Krzysztof Penderecki jubiliejui. Sėkmingai pasirodyta Vokietijoje, Ulrichshusene, diriguojant K. Pendereckiui, o Ludvigsburge – su Violeta Urmana ir kt. **Pagal ELTA inf.**